

Պոլսէն եկած ձեռագիրներուն մէջ կայ նաեւ փրանսերէն քարգմանութիւնը կոմիտաս վարդապետի մէկ ուրիշ բանախօսութեան, զոր նոյնպէս կարդաց 1914ի Համաժողովին մէջ եւ որուն նիւթն է «վարդաբլուր գիւղի գութանի երգ»ին երաժշտական մանրամասն մեկնաբա-

նութիւնը. բայց ատոր բնագիրը վարդապետը արդէն ինքն իսկ ամբողջութեամբ հրատարակած է «Նաւասարդ» գրական Տարեգրքին մէջ որ 1914ին Պոլիս լոյս տեսաւ՝ խմբագրութեամբ Դանիէլ վարուժանի եւ Յ. Ճ. Սիրունիի:

Ա. Զ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐՈՒՆ ՍԻՍՏԵՄԸ

(LE SYSTÈME DES SIGNES DE PROSODIE DE L'ÉGLISE ARMÉNIENNE)

Քսան տարիէ ի վեր կ'ուսումնասիրեմ հայ եկեղեցւոյ խաղերէ (neumes) սխառմար: Այս աշխատութիւնը շատ լուրջ է եւ շատ դժուար, որովհետեւ նիւթերը բնաւ ուսումնասիրուած չէին դեռ: Պէտք էր թէ՛ փնտռել ու գտնել, թէ՛ օրինակել, թէ՛ ստուգել, թէ՛ բազմաթիւ փորձերով եւ թէ՛ այդ նիւթերէն եզրակացութիւններ հանել:

Իմ աշխատութիւններս եւ եզրակացութիւններս եւ հիմնած եմ միայն այն հայ ձեռագիրներուն վրայ, որ երաժշտական վաւերագրեր կը պարունակեն՝ Թ. դարէն մինչեւ ԺԺ. դար, քանի որ իմ նպատակս էր լուսաբանել խաղերուն անցեալը եւ ներկան՝ իրենց իսկ սեփական միջոցներով:

Հայ եկեղեցւոյ խաղերը կրնան բաժնուիլ երեք դասի, առողանութեան (prosodie) նշաններ, կէտադրութեան նշաններ եւ երգեցողութեան նշաններ:

Այսօր ամփոփ տեսութիւն մը միայն պիտի ներկայացնեմ առաջին մասին, այսինքն հայ եկեղեցւոյ առողանութեան նշաններու սխառմարին վրայ:

Ըստ Գէորգ վարդապետ քերականագէտին, անոնք որ կ'ուզեն առողանութեան արուեստն ուսումնասիրել, պէտք է որ շատ մեծ ճիգ մը յանձն առնեն, որովհետեւ այդ արուեստը շատ նուրբ է, եւ որովհետեւ չկայ կատարեալ արուեստագէտ, եւ ատկից դատ մեր առաջին քե-

րականագէտները կարճ եւ սեղմ՝ թէեւ հօր՝ գրուածքներ միայն թողուցած են, որոնց իմաստը յաճախ տարակուսելի է, որովհետեւ տղաներ շատ աղաւաղած են գրեթէ բոլոր ձեռագիրները: (Ս. Էջմիածին, ձեռագիր թիւ 3917):

Ս. Էջմիածնի թիւ 2181 ձեռագրի մէկ անանուն գրուածքին համեմատ, քերականութեան արուեստը Ե. դարուն Հայաստան մտցրնողներն եղան հայ այբուբէնի մեծ վերանորոգիչ Ս. Մեսրոպի աշակերտները, որոնք են Մովսէս Խորենացի քերթողը, Դաւիթ Անյաղթ Ներդինացի փիլիսոփան, Եղնիկ Կողբացին, Մամբրէ վերծանողը, Ղազար Փարպեցին եւ Եղիշ պատմագիրը: Արդ՝ Ս. Մեսրոպ իր աշակերտները զրկած էր Աթէնք ուր ուսումնասիրեցին փիլիսոփայութիւնը Սոկրատի, Պլատոնի, Արիստոտէլի, Պորփիրի, Հոմերի, Դիոնիսիոսի, ինչպէս եւ բոլոր գիտութիւնը Աթենացոց:

Մեծ ու ճոխ հմտութեամբ զինուած, դարձան Հայաստան եւ բոլորովին սրբազրեցին հայ քերականական արուեստին եղծումները, եղծումներ որ յառաջ կուգային չարափոխումէն բարբառներու, խօսքերու, բառերու, անունի, բայի, մասունք բանիի, տառերու, վանկերու, տաղաչափութեան, չափականութեան (mesure), առողանութեան տասը շեշտերու, եւլն. եւ թարգմանեցին բոլոր գիրքերը յունարէնէ, ա-

սերերէնէ եւ ուրիշ լեզուներէ: Քերականութիւնը ամենէն առաջ թարգմանողն ու մեկնարանողը եղաւ Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփան, եւ նոյն բանն ըրին յաջորդ դարերուն մէջ՝ զայն լրացնելով կամ համառօտելով՝ Գրիգոր Մաղիստրոս, Յովհաննէս վարդապետ Պլուզ, Եսայի վարդապետ Փայլիձորոյ եւ Ծործորեցին:

Ըստ Ս. Էջմիածնի թիւ 3917 ձեռագրին, բանաստեղծները, քերականութենէն առաջ, հնարեցին առողանութեան արուեստը, որ անկից կը տարբերէր. յետոյ, Հոմերոսը եւ ուրիշներ, զայն ենթարկեցին քերականութեան. եւ երաժշտութիւնը ծնունդ տուաւ բանաստեղծութեան: Առողանութիւն բառը հայերէն լեզուով կը նշանակէ prosodie, երգել, կամ ըսել ըմբռնելով:

Առողանութիւնը (prosodie) արուեստն է Ս. Գրիգոր օրինակելու կամ կարգալու այնպիսի արուեստագիտական ձեւով մը, որ կարելի ըլլայ հասկնել թէ մտածումը հրամայական է, պաղատական է, երգիծական է, հարցական է, հրաժարողական է, համակերպական է կամ ուրիշ բան:

Ս. Գրիգոր օրինակուած է երկու կերպով. մին՝ կէտերով, ինչպէս որ մենք այս բառը կը հասկնանք. երկրորդը՝ զիծերով եւ կէտերով, առողանութեան եւ կէտադրութեան նշաններով, զոր քիչ յետոյ պիտի ուսումնասիրենք: Միայն մարդարէներու զիրքերն ու աւետարաններն են որ օրինակուած են առողանութեան նշաններով, եւ այդ ձեռագիրներուն վրայէն է որ հայ եկեղեցիներուն մէջ զանոնք կը կարգան երգելով:

Առողանութեան արուեստը երեք ժամանակաշրջան ունեցած է, նախկինը, միջինը եւ վերջինը:

Ա.Նախկինը կը պարունակէ միայն երեք նշան, շէշտ, բութ եւ պարոյկ, որ կը տիրեն մինչեւ Ժ. դար:

Բ.Միջին ժամանակաշրջանին առաջին մասին մէջ, այսինքն ԺԱ. դարէն մինչեւ ԺԳ. դար, առողանութեան նշանները հետեւեալ տասն էին միայն.

Շէշտ
Բութ
Պարոյկ
Երկաթ
Սոշ
ԲԷ
Սոսկ
Ապաթարց
Եւթաթայ
Ստորատ

եւ երկրորդ մասին մէջ, այսինքն ԺԳ. դարէն մինչեւ ԺԵ. դար, նշաններու այդ թիւին վրայ կ'աւելնան «տէրունի» կոչումները, այսինքն այն նշանները որ սահմանուած են Տիրոջը խօսքերը արտայայտելու:

ԺԵ. դարէն սկսեալ խաղերը (neumes) կը խառնուին տէրունիներուն, այնպէս որ ընթերցման ոճը աւելի ճոխութիւն կը ստանայ:

Գ.Ներքորդ ժամանակաշրջանը, այսինքն ԺԵ. դարէն մինչեւ ԺԸ., կը ներկայացնէ անկումն ու անհետացումը այդ նշաններուն: Ուստի եւ մատի վրայ կը համարուէին անոնք որ ծանօթ էին այդ նշաններուն, որոնք վերջնականապէս կ'անհետանան ԺԹ. դարուն:

ԱՌԱՋԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆ

Առաջին եւ հնագոյն հայ ձեռագիրը որ միայն կէտադրութեան նշաններով գրուած է, մագաղաթեայ Աւետարան մըն է որ կը գտնուի Մոսկուա Լազարեան ձեմարանը եւ որուն զըրթութեան թուականն է 887: Եւ առաջին Աւետարանը որ մեզի հասած է առողանութեան նշաններով, հնութեան տեսակէտով երկրորդն է, գրուած ըլլալով 998ին, եւ կը գտնուի Էջմիածնի մէջ: Ան կը պարունակէ առողանութեան երեք նշան, շէշտ, բութ եւ պարոյկ, եւ

կէտադրութեան երկու նշան, միջակէտ եւ վերջակէտ:

Կէտադրութեան մէջ, եւ Ֆրազին վերջը, միջակէտը երկու գործածութեան կերպ ունի (emploi), տողէն վեր եւ տողէն վար, մինչդեռ վերջակէտը (կամ երկակէտը, double point) որ եւրոպական լեզուներու կէտին (վերջակէտին) կը համապատասխանէ, մէկ կէտը տողէն վեր եւ միւսը տողէն վար կը դրուի:

Կէտադրութեան եւ առողանութեան նշանները գրեթէ համանման են իրենց ձայնատրութեան (intonation) եւ իրենց պաշտօնին (emploi) մէջ՝ ըստ Ս. Էմիլիանի թիւ 4069 անանուն ձեռագրին, որ կ'ըսէ թէ առաջինները շատ մը տառեր ու մտածումներ կը պարփակեն, մինչդեռ վերջինները մէկ տառ կամ մէկ բառ միայն: Ըստ ուրիշ ձեռագրի մը որ 2359 թիւը կը կրէ, վերջակէտը կը համապատասխանէ շեշտին, ստորակէտը՝ բութին, եւ միջակէտը՝ պարոյկին: Ուրիշ խօսքով, առաջին խումբը ամբողջ մտածում մը կը բովանդակէ (circonscriit), մինչդեռ միւսը միակ զաղափար մը կը սահմանափակէ:

Շատ կարեւոր է որ յիշենք թէ կէտադրութեան նշանները երկու տեսակ հնչականութիւն (sonorité) ունին. այսպէս, խօսակցութեան մէջ, ստորակէտը կը բարձրացնէ ձայնը, մինչդեռ վերջակէտը եւ միջակէտը կ'իջեցնեն զայն: Մարդարէներու զրքերուն եւ Աւետարաններուն ընթերցման մէջ, ստորակէտը կը գործածուի իրր առողանութեան նշան եւ հետեւաբար վերջակէտը կը բարձրացնէ ձայնը, ստորակէտը կ'իջեցնէ զայն եւ միջակէտը զայն միանգամայն կը բարձրացնէ ու կ'իջեցնէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆ

Առողանութիւնները (prosodies) կը բաժնուին չորս սեռի. Ոլորակ, Ամանակ, Հագագ, Կիրք:

Ա. — Ոլորակը, որ կը պարունակէ 1. Շեշտ, 2. Բութ, 3. Պարոյկ:

Բ. — Ամանակը, որ կրնայ ըլլալ 1. Երկար կամ 2. Սուղ:

Գ. — Հագագը, որ կրնայ ըլլալ 1. Թաւ կամ 2. Սուկ:

Դ. — Կիրք, որ յառաջ կը բերէ (nécessite)

1. Ապաքարց, տառի ջնջում, 2. Ենթամնայ, բառերու բարդում, 3. Ստորատ, բառերու անջատում:

Ա. Ոլորակը ձայնին վերելքն ու վայրէջքն է:

Շեշտը (կամ accent aigu) սուր եւ բարձր ձայնն է, ինչպէս անձ մը որ սրածայր նիզակով մը պատերազմի կ'երթայ. զայն կը զննեն ձայնաւորներուն վրայ:

Բնականօրէն կը շեշտեն 1. ա. ե. ի. ձայնաւորները. 2. բարձրագոյն վանկերը որ բերանն ու ձայնը չեն նեղեր, ինչպէս ազ, ազ, ադ, եւն. 3. երբ միտքը կ'ուզէ արտայայտել բողոք մը, յանդիմանութիւն մը, անարդանք մը, զովեւստ մը եւն.:

Ուրիշ պարագաներու մէջ, շեշտումը կը կատարուի ըստ բաղդի (au hasard): Շեշտը կարճ վանկերու վրայ կը զննեն: Երբ բառը կը բաղադրուի (se combine) եղանակին հետ (avec le ton) եւ այս վերջնոյն հետ կը հընչուի իրր միացած, շեշտը կը կոչուի շեշտոլոր:

Կայ երեք տեսակ շեշտոլոր (accent tonique),

1. Յանգաշեշտ,

2. Յարաշեշտ,

3. Նախայարաշեշտ:

Ա. — Երբ շեշտը կը զննեն վերջին վանկին վրայ, կը կոչուի յանգաշեշտ:

Բ. — Վերջնթեր վանկին վրայ, յարաշեշտ:

Գ. — Վերջնթերէն առջի վանկին վրայ, նախայարաշեշտ:

Բութը հակառակն է շեշտին: Ունի ձայն (son) մը թաւ (grave) եւ ցած, ինչպէս անձ մը՝ ծանր բեռան տակ որ իր ուսերուն վրայ կը դնուի: Զայն կը զննեն ձայնաւորներուն վրայ: Ը, ո, ւ ձայնաւորները բութեր են, որովհետեւ չրթունքներուն նեղցուելովը (rétrécissement) անոնք թուլ (faibles) կը դառնան: Բութը իր թաւութիւնը կը պահէ Ֆրազին սկիզբն ու մէջտեղը, իսկ վերջը՝ շեշտի (accent) մը զօրութիւնը կը ստանայ. բայց այդ շեշտը սուր (aigu) չբոլորով, ընդհակառակն հաճելի է, որովհետեւ բութը Ֆրազը կ'աւարտէ կէսգոյնի (demi-ton) անջրայետով մը (intervalle):

Բութը կը գործածուի այն պարագաներուն

ուր մտածումը կ'արտայայտէ թոյլ ու մեղմ
զգացումներ: Ան կը գործածուի նաեւ հաւա-
սար (1) իմաստով (dans le sens égal),
այսինքն ձայնը ոչ թանձր ոչ ցած է, այլ միա-
յար (continu):

Պարոյկ — Միւսնոյն վանկին վրայ ձայնին
վերելքն ու վայրէջքն է, որ յառաջ կուգայ
չեշտին եւ բուժին միացմամբ՝ պարուկածեւ
չեշտի (accent circonflexe) ձեւով. ատիկա
կը դրուի ձայնաւորներուն վրայ:

Այն տառերն ու վանկերը որ պարոյկ կ'առ-
նեն բնականօրէն, են՝ 1. է, ով ձայնաւորները.
2. Աւ, եւ, իւ, ու, ով, աի, եի, էի, յի.
3. Ձայնաւորներն ու վանկերը որ կազմուած
են սապէս՝ յա, յե, յի:

4. Երբ հարկադրուած է մարդ արտայայ-
տելու սա զգացումները, լալ, պաղատիլ, միւ-
թարել, գգուել, դատել, խանդաղատեցնել, ցա-
ւիլ, սղբալ:

Պարոյկը երեք տեսակ է, յանգապարոյկ,
յարապարոյկ, նախյարապարոյկ: Ասոնց գոր-
ծածութիւնը այնպէս է ինչպէս շեշտոյնը:

Կայ նշան մը, հիացական կամ հարցական.
որ պարոյկին կը նմանի եւ որ առողանութեան
նշաններուն մէջ կը յիշատակուի, առանց սա-
կայն ճշդուելու (être signalé), ձեռագիր-
ները կ'ըսեն թէ պարոյկը կը գնեն հարցականին
եւ հիացականին վրայ:

Բ. — Ամսնակ (temps) — Չափն է շարժու-
մին որ կրնայ երկար ըլլալ եւ սուղ (bref)
եւ որ կը ծառայէ վանկերու տեւողութիւնը
չափելու: Երկարը պարոյկին բնոյթն ունի, ո-
րովհետեւ բաղկացած է երկու ամանակէ
(de deux temps), եւ կը գտնուի երկար վան-
կերուն եւ բարդ (composé) ձայնաւորներուն
վրայ:

Անոնք որ երկար են բնականօրէն, են՝
1. է, ով եւ երբեմն ր:

2. Անոնք որ շրթունքներուն նեղութիւն
չեն տար,

Օրինակ՝ գագ, (gag) դադ (dad) են:

Միւսները պատահաբար երկար են:

Երկարը կը դրուի նաեւ հիացականին վր-
այ:

(1) Խնքն իսկ հաւասար բառը (հայերէն)
գրած է հոդ՝ égal- ին մօտ:

Սուղը (bref) կարճ է եւ կը դրուի կարճ
ձայնաւորներուն վրայ:

Անոնք որ կարճ են բնականօրէն, են՝
ե, ո, լ:

Անոնք որ կարճ են պատահաբար, — երբ
բաղաձայնը կամ բաղաձայնները կը նրբացնեն
ու կը նեղացնեն ձայնաւորները, են՝

Բար (bab), ամ (am), եմ (em):

Գ. Հագագ. Ոգին ու շունչն է որ կը կեղ-
րոնացնէ (concentrer) արտասանուելիք բառը,
արտաբերուելիք ձայնը եւ արտայայտուելիք
ստացումը (la locution à réciter): Կը ծառա-
յէ բաղաձայններուն ու կէս բաղաձայններուն:
Կրնայ ըլլալ թաւ (fort) եւ սոսկ (faible)
Առաջինը կը նմանի քաջառողջ անձի մը եւ
երկրորդը հիւանդ անձի մը շունչին: Երկար
հագագով՝ երգերը կ'երգենք, ու կարճ հագա-
գով՝ կը խօսինք:

Թաւ շեշտը (l'accent fort, թաւ), խիտ
(dense) է եւ թանձր: Նշան մըն է որ ձայնը
(son) կը թանձրացնէ լսելիքին համար: Ձայն
կը գործածեն այն պարագային ուր բառի մը
հնչիւնը (le son d'une parole) սովորականէն
աւելի հնչականութիւն պէտք է ունենայ:

Ձայն կը գնեն ուժեղ ձայնաւորներուն վրայ
(voyelles fortes): Այսպէս, երբ լ տառը կը
գործածուի իբր կէս-բաղաձայն, թաւը անոր
վրայ կը դրուի դայն ձայնաւորէն դանաղանե-
լու համար:

Սուկը թաւին հակառակն է:

Սուր է (aigu), եւ դայն կը գնեն այն բա-
ղաձայններուն վրայ որ պէտք է նրբացուն.
Օրինակ.

տ (t) կը դառնայ դ (d) սոսկին միջոցով,
բ (b) կը դառնայ մ (m), եւ լն:

Դ. Կի՛՛՛՛՛ (Passion) — Այս այն պարա-
զան է ուր շրթունքները կը նեղան (se rétrécis-
sent) կամ կը լայնան (s'élargissent) բառին տառ
մը աւելցուելուն կամ բառէն տառ մը յապաւ-
ուելուն համեմատ: Ատոր (Կիրքին) երեք ձեւը
(cas) կայ:

ա. Ապաքարց, որ կը նշանակէ առանց, եւ
զոր տառին վերելք կը գնեն ինչպէս ծանօթ ա-
պաթարցը (apostrophe): Անհրաժեշտ է ան
այն տեղուանքն ուր երկու ձայնաւոր քով քովի
գալով՝ կ'ուղենք մին ջնջել որպէսզի բառը ա-

Հոտ	/ 1 1 1 1 1
Բաշ	1 1
Բաշ	1 1
Եփ	~ ~ ~ / /
Սոյ	0
Բա	
Սոյ	
Եփ	
Եփ	~
Սոյ	,
Կոմսոմոլ	11 11 11
Զոյ	0
Զոյ	~ ~ ~ ~ ~
Զոյ	1 1 1 1 1
Զոյ	0 ~ 1

Նմանահանութիւն՝ Կոմիտաս Վարդապետի ձեռքով սեւագրուած առողանութեան
նշաններու անտարտ ցուցակի մը

ւելի ներդաշնակ ըլլայ: Չայն կը դնեն բառերուն ներքեւ (au-dessous) (1):

բ. Ենթամնայ, որ կը նշանակէ իր շարունակութիւնն ունեցող (ayant sa suite), եւ որ հետեւ տեսակ կապակցութիւն (liaison) ունի,

1. Երկու կատարեալ բառերու:

2. Մէկ կատարեալ բառի մը եւ մէկ վերադիրի մը (suffixe)?

3. Բառի մը եւ տառի մը որ յաջորդ դերանունին տեղը կը բռնէ, Ս. Դ. Ն. Ք.:

Աւելցնենք նաեւ սա որ առաջին պարագային մէջ, նախորդ բառը իր շէշտը կը կորսնցնէ:

Ենթամնան կը դառնայ կիսաենթամնայ, իբր տողադարձ:

Ստորատ, որ կը նշանակէ երկրորդականը

զլիսաւորէն բաժնել: Կը ծառայէ իրարմէ անջատելու երկու բառ, որ կարենալով հանդերձ բարդուիլ, որոշ պարագայի մը մէջ պէտք է որ չբարդուին: Ատոր հետեւանքն այն կ'ըլլայ որ երկու բառերն ալ շէշտ մը կ'առնեն:

Քերականագէտները միացուցած են ստորատը եւ ստորակէտը: Ինչպէս ստորակէտը, որ երկու Փրազներու բաժանումը ցուցնող նշանն է կէտադրութեան մէջ եւ որ նախորդ Փրազին վերջը ձայնը բարձրացնել կուտայ՝ սուր շէշտի (accent aigu l) դերը կատարելով բնականօրէն, նոյնպէս եւ ստորատը, երբ կը դանուի իրարու հետ բարդուիլ կրցող երկու բառի մէջտեղը, առաջին բառը երկրորդէն անջատելու պիտի ծառայէ: այնպէս որ առաջինը՝ շէշտուած բառի մը արժէքը պիտի ունենայ:

1) Վերը գրած էր՝ տառին վորեւր, ես կ'ըսէ (au-dessous du mot) հաւանօրէն օրինակութեան սխալ է, պէտք է ըլլայ au-dessus (վերեւ):

1) Այստեղ օրինակիչը գրած է միայն accent. Վարդապետը վերեւը մատիտով աւելցուցած է aigu:

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ե-Յուդա Ի - Վհ - Կու - Յուդա Կ -

ԲՐ՝ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ժու Ժու - Ժու ԿԻ - Կուդ - Կու - Կուդ

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ի - Ի - Ի - Ի - Ի - Ի - Ի - Ի - Ի - Ի -

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Կու Կուդ Կու Կուդ Կու Կու -

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Կուդ Կու - Կու - Կու - Կու - Կու -

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե -

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե -

ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~ ԲՐ՝ ~
 Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե - Ե -

Հայ եկեղեցական երաժշտության այս էջը Կոմիտաս վարդապետի
 ձեռքով ձայնագրումը՝ ստեղծանության նշաններուն վրայ բանասո-
 սության ֆրանսիերէն բարգձմանքիւնը պարունակող տետրակին
 մէջ գտանք :

Ա. Ա. ԱՌԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱԽՏԱԿԸ

Ա. Ուրբակ. (accent) (1)

1. Շեղտ, վերելակ, (ascendant)	}	ձայնաստիճան
(le ton)
2. Բուժ, վայրիջակ, (descendant)		
3. Պարոյկ, վերելակ եւ վայրիջակ.
(ascendant et descendant)		

Բ. Ամանակ (temps)

4. Երկար (long)	}	տևողութիւն
(la durée)
5. Սուղ (bref)		

Գ. Հաղաղ (esprit)

6. Թաւ (fort)	}	զօրութիւն
(la force)
7. Սուղ (faible)		

Դ. Կիրք = Passion

8. Ազաթարց = abrégé	}	Քաղցրաձայնութիւն (2)
I 'euphonie
9. Ենթամնայ = joint		
10. Storat = séparé		

1) Թարգմանիչը գրած է flexion . յետոյ մէկը արած է այդ բառը եւ ուրիշ գրով (վարդապետը ?) գրած է Accent :

2) L'euphonie բառին ֆով քաղցրաձայնութիւն, ինչպէս եւ վերք՝ le ton ին, la durée ին եւ force ին ֆով ձայնաստիճան, տևողութիւն, զօրութիւն բառերը եւ եւ դրած : Ա. 2.